

2. Rajeh M.T., Abduljabbar F.H., Alqahtani S.M. Students' satisfaction and continued intention toward e-learning: a theory-based study. *Medical Education Online*. 2021. 26(1). P. 18-24.

3. Vitoria L., Mislinawati M., Nurmasyitah N. Students' perceptions on the implementation of e-learning: helpful or unhelpful? *J. Physics*. 2018.1088.P. 1–6.

УДК 378.14.015.62

Трофімчук Н.В.

*Аспірантка кафедри суспільних дисциплін
Національного університету
водного господарства та природокористування
вул.Соборна, 11, Рівне, Україна*

[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-24111-55-60](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-24111-55-60)

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИХ КОЛЕДЖІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ

Trofimchuk N.V.

*Postgraduate student of the Department of Public Disciplines
National University of Water Management and Natural Management
street Soborna, 11, Rivne, Ukraine*

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF STUDENTS OF ECONOMIC AND HUMANITARIAN COLLEGES BY MEANS OF INTEGRATIVE

Анотація

У статті обґрунтовано структурно-функціональну модель формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами інтегративного підходу як упорядкований комплекс складників, що впливають зі специфіки та змісту фахової підготовки, смисловим ядром якої є виховання екологічних цінностей. Вона містить цільовий, теоретико-методологічний, процесуально-змістовий та діагностувально-результативний блоки, які репрезентують цілеспрямований педагогічний пошук та фундаментальну стратегію змін у процесі реалізації екологічної та фахової освіти.

Abstract.

The article substantiates the structural and functional model of formation of ecological culture of students of economic and humanitarian colleges by means of integrative approach as an ordered set of components arising from the specifics and content of professional training, the semantic core of which is education of ecological values. It contains target, theoretical and methodological, procedural and diagnostic blocks, which represent a purposeful pedagogical search and a fundamental strategy for change in the implementation of environmental and professional education.

Ключові слова: *екологічна культура, структурно-функціональна модель, інтегративний підхід, науковий підхід, педагогічні принципи.*

Keywords: *ecological culture, structural-functional model, integrative approach, scientific approach, pedagogical principles.*

Теоретичне осмислення проблеми формування екологічної культури студентів, вимога постійного поглиблення та розширення сфери знань диктує необхідність створення педагогічної моделі означеного процесу, що дозволяє виявити взаємозв'язки між різними її елементами, а також дослідити психолого-педагогічні закономірності становлення. У науковому дискурсі моделювання постає одним із широко використовуваних методів наукового пізнання, позаяк звільняє об'єкт дослідження від наявних факторів впливу і сприяє відтворенню тих ознак, що потребують визначення, навіть попри недостатність оригінального матеріалу шляхом побудови спрощеної системи відображуваних процесів, що здатна надавати нову інформацію про об'єкт дослідження. Це сприяє широкому застосуванню цього методу у площині як теоретичної, так і практичної педагогіки, свідченням чого є праці

Д. Айстраханова, С. Архангельського, В. Афанасьєва, Д. Бабанського, Б. Глинського, О. Дахіна, О. Заір-Бек, А. Зотова, С. Лодатко, В. Міхеєва, О. Ткачової, В. Штоффа та ін. Проте, незважаючи на таку розлогу палітру наукових імен та досліджень, а також методологічну затребуваність, поняття моделювання так і не закріпило за собою єдиного семантичного поля. Так, у лексикографічних джерелах «модель» (від лат. *Modus* – міра) постає як аналог (графік, схема, знакова система, структура) певного об'єкта (оригіналу), фрагмента реальності, артефактів, витворів культури, концептуально-теоретичних утворень тощо [6]; як узагальнений синтезований образ об'єкта – прототипу (явища, процесу), що використовується для вивчення, дослідження, систематизації тощо, пов'язуючи інформаційний образ теперішнього з теоретичним образом майбутнього [8, с. 238]; як категорія пізнання, на якій ґрунтується як теоретичний, так і експериментальний

методи наукового дослідження [12, с. 206]; як схема для пояснення певного явища чи процесу [2, с. 195]; як універсальна форма пізнання, що застосовується в дослідженні і перетворенні явищ у будь-якій сфері діяльності [10, с. 434].

Розглядаючи модель як «концептуальний інструмент, аналог певного фрагменту соціальної дійсності, який слугує для зберігання і розширення знань про властивості і структури процесів, що моделюються» [12, с. 23-24], Ю. Тарський підкреслює її управлінську функцію. Натомість В. Онушкін вбачає у ній знакову систему, яка «схематично відтворює як освітню практику в цілому, так і її окремі фрагменти» [7, с. 86], а В. Маслов «...суб'єктивне відтворення у свідомості людини або групи людей і зовнішнє відображення різними способами та формами найбільш суттєвих ознак, рис та якостей, властивих конкретному об'єкту, процесу, які об'єктивно йому (об'єкту) притаманні і дають загальну уяву про феномен, що нас цікавить, чи його окремі складові» [13, с. 19].

На наш погляд еталонною освітньою моделлю можна вважати інтегративну модель, як таку, що здатна запобігти руйнації цілісного уявлення про світ, «коли життєві факти втрачають ту специфічну якість, яку вони мали, коли були б інтегровані у загальну картину світу» [14, с. 208-209.] Про потребу осягнення «фундаментальної цілісності світу» говорить О. Вознюк у монографії «Нова парадигма моделювання та розвитку історико-педагогічного процесу», де актуалізується проблема розвитку екологічної, ноосферної освіти, що відстежується в ролі «певної еволюційної загальнопланетарної тенденції, яку можна назвати рухом до ноосфери» [1, с. 448]. Ноосферне бачення реалізується шляхом екологічної освіти, у контексті якої екологія постає як системний науковий напрям, базований на визнанні єдності людини та її космопланетарного оточення. Відповідно до такої перспективи, педагогічне моделювання охоплює елементи екологічно орієнтованої освіти, наділеної новою якістю та новими потенційними можливостями, що є результатом взаємодії структурних елементів цілісного педагогічного процесу, який складають мета, завдання, організаційні форми, компонентна структура та критерії функціонування системи, сформуваної на формування екологічної культури студентів засобами інтегративного підходу.

Підкреслимо, що в основу педагогічного моделювання, метою якого є побудова моделей освітнього процесу, покладається зміст освіти та концептуальна організація цілей та засобів навчання, визначення ціннісних основ і стратегій, пошук методів і засобів їх реалізації. Поширення моделювання в педагогічних дослідженнях В. Михеев пояснює розмаїттям гносеологічних функцій цієї процедури, виокремлюючи у ній декілька аспектів застосування, а саме: гносеологічний (модель постає сполучною ланкою у процесі пізнання педагогічних явищ; загальнометодологічний (допомагає з'ясувати зв'язки і відношення між характеристиками стану різних елементів навчально-виховного

процесу на різних рівнях їх опису і вивчення); психологічний (створює канву для опису різних сторін навчальної і педагогічної діяльності і на цій основі дозволяє відстежити психолого-педагогічні закономірності [5, с. 8]. До основних способів моделювання В. Пікельна відносить: 1) предметне, побудоване на реальній моделі, що відтворює динамічні та функціональні характеристики предмета пнлізу); 2) інформаційне або знакове, моделями якого виступають схеми, креслення, графіки [9, с.24].

Поетапну побудову педагогічної моделі представлено у дослідженні О. Заїр-Бек «Основи педагогічного проектування». Окремими її сходинками у контексті цієї праці визначено: 1) з'ясування задуму; 2) складання ескізу моделі; 3) уточнення стратегії моделі; 4) характеристика реальних стратегій на рівні умов та завдань, а також їх реалізація; 5) передбачення умов зворотного зв'язку та оцінка всіх процесів; 6) висновки та їх аналіз; 7) документальне оформлення результатів [3, с. 26].

Побудова педагогічної моделі вимагає розуміння факторів педагогічного процесу та засад його структурування, у зв'язку з чим модель кваліфікується як структурно-функціональна. Відповідно складниками, які безпосередньо впливають на формування екологічної культури варто визнати предметний зміст навчального процесу та його екологічний потенціал, методи та форми організації виховної роботи, соціально-економічне та навчальне середовище, його екологічні пріоритети тощо. Таке розуміння дозволяє нам інтерпретувати структурно-функціональну модель формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів на засадах інтегративного підходу як упорядкований комплекс складників, що впливають зі специфіки та змісту фахової підготовки, смисловим ядром якої є виховання екологічних цінностей.

У процесі дослідження нами визначено наступні структурні блоки, які відображають фундаментальну стратегію змін у процесі формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів на засадах інтегративного підходу. До них віднесено: цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий та діагностувально-результативний.

Цільовий блок репрезентує науково обгрунтовану мету та завдання дослідження. Він є початковим етапом моделювання, що покликаний сприяти співвіднесенню мети як системотворчого компонента моделі та завдань дослідження із проблемним полем сучасного педагогічного знання.

Метою дисертаційного дослідження є формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів на засадах інтегративного підходу. Реалізація мети передбачає розв'язання наступних *завдань*: експлікувати поняття екологічної культури особистості в якості актуальної філософсько-педагогічної проблеми; з'ясувати специфіку формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів у контексті особистісного професійного становлення; розкрити

змістові та функціональні параметри інтегративного підходу та його роль у формуванні екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів; обґрунтувати структуру формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу; визначити педагогічні умови формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу; побудувати педагогічну модель формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу; організувати експериментальне дослідження та провести діагностику стану сформованості екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів, а також визначити методику проведення формувального етапу експерименту та проаналізувати його результати. На цій підставі виробити методичні рекомендації для формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

Теоретико-методологічний блок відтворює концептуальну основу розробленої моделі, яку презентують наукові підходи і принципи, з допомогою яких досягається її максимальна ефективність. Визначальним у контексті нашої роботи є **інтегративний підхід**, що передбачає взаємопроникність та взаємодоповнювальність усіх складників моделі. На наш погляд, найбільшою мірою відображають процес формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів такі педагогічні підходи, як: культурологічний, аксіологічний, системний, синергетичний, гуманістичний та особистісний.

Культурологічний підхід базується на розумінні екологічного виховання студентів як цілеспрямованого входження у контекст культури, освоєння її континууму як соціальної стратегії особистісного саморозвитку та побудови життєвої програми, орієнтованої на збереження природного середовища та примноження духовного досвіду.

Аксіологічний підхід заснований на розумінні сучасного педагогічного знання та освіти в цілому як важливого ціннісного соціального інституту, що володіє власною внутрішньою системою, здатною впливати на контекст культурного розвитку. Він передбачає формування як професійних, так й екологічних цінностей і дозволяє трактувати процес формування екологічної культури студентів шляхом детермінації ціннісно-змістового ставлення студентів до майбутнього фаху. Реалізація цього підходу формує загальну ціннісну спрямованість педагогічного процесу.

Системний підхід розглядає педагогічне знання як системне явище, що передбачає усі можливі впливи на особистість на засадах єдності теорії та практики. Відповідно до нього кожне педагогічне явище являє собою складну систему, ознаками якої є цілісність організованість, структурність та функціональність.

Синергетичний підхід акцентує увагу на самоорганізації педагогічних систем. Його головними

ознаками виступають принципи самоорганізації, цілісності та відкритості педагогічної системи зовнішньому середовищу; її нестійкість та біфуркаційність, флуктуаційність та динамічна ієрархічність; імовірнісний, надситуативний, самоактуалізаційний, самодетермінований характер педагогічного процесу. За такого підходу інтенсифікуються можливі психолого-педагогічні впливи, завдяки чому увиразнюється екологічна спрямованість навчально-виховного процесу, а навчально-педагогічне середовище коледжу стає своєрідною моделлю формування екологічної освіти.

Гуманістичний підхід визначає стратегічну роль екологічної культури майбутнього випускника економіко-гуманітарного коледжу, що постає своєрідною рефлексією гуманітарного знання. Воно націлене на осмислення феномена людини у її біопсихосоціальних і космопланетарних вимірах.

Особистісний підхід покладає у свою основу «визнання індивідуальності, самоцінності кожної людини, її розвитку не як колективного об'єкта, але, передусім, як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом». Він зумовлює розуміння екологічної культури як якісно нового образу загальної культури особистості, її світогляду та поведінки.

Побудова теоретико-методологічної канви дослідження формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами інтегративного підходу вимагає також реалізації як загальнонаукових (науковості, об'єктивності, наступності і послідовності розвитку, системності і системної детермінації, фундаментальності, активності), так і специфічних (принцип безперервної екологічної освіти, принцип екологічної доцільності, принцип екологічного гуманізму, принцип трансдисциплінарності) принципів.

Принцип науковості забезпечує розвиток фундаментальних екологічних знань, сприяє усвідомленню нагальних екологічних проблем світового масштабу, стимулює формування пізнавального інтересу до природного середовища та природоохоронної діяльності та науковій організації навчально-виховного процесу.

Принцип об'єктивності дозволяє з'ясувати еволюцію та сучасний стан екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів, сприяє неупередженому аналізу перспективи її подальшого становлення, націлює на використання статистичних даних, результатів соціологічних досліджень, матеріалів сучасних науково-практичних конференцій як аргументаційної основи розв'язання педагогічної проблеми.

Принцип наступності і послідовності розвитку відображає закономірності процесу формування екологічної культури, дозволяє відстежити впливи тих чинників, які найбільш ґрунтовно визначають їхній рівень екологічної освіти та з'ясувати роль попередньо здобутого досвіду, що слугує основою, на якій вибудовуються нові знання, поглиблюються ціннісні імперативи, мобілізуються

нові засоби педагогічного процесу, що осмислюється як поступальний і такий, що зазнає постійних ускладнень.

Принцип системності і системної детермінації дозволяє надати процесу формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів змістовно-логічних зв'язків, структурно упорядкувати окремі фрагментами знань.

Принцип фундаментальності орієнтує на фундаменталізацію економічної та гуманітарної освіти, що постає як інтегративний комплекс необхідних студентові знань, в тому числі екологічного спрямування. За таких умов чітко окреслюються перспективи формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів. Принцип фундаментальності скеровує на досягнення цілей особистісного розвитку, фахових здібностей, сприяє реалізації культурної самоідентифікації.

Принцип активності базується на активній взаємодії студентів зі світом природи на основі розуміння її законів, передбачає їхню готовність до активної екологічної та природоохоронної діяльності, попереджує стихійне використання природних ресурсів та їх виснаження, орієнтує на інтегративний підхід до власної самоосвіти та виховання екологічної культури.

Принцип безперервної екологічної освіти передбачає формування цілісного погляду на проблеми довкілля, висвітлення взаємозв'язку між екологічною, соціокультурною, економічною та політичною сферами життя.

Принцип екологічної доцільності висуває вимогу співвіднесення усіх екологічних завдань з потребно-мотиваційною сферою людської особистості, у зв'язку з чим вони стають особистісно значимими та особистісно орієнтованими.

Принцип екологічного гуманізму активно орієнтований на поняття коеволуції, що продукує ідею єдності людини з довкіллям та виховання відповідального ставлення до природних ресурсів з метою збереження екологічної безпеки.

Принцип трансдисциплінарності заснований на потребі вимушеного виходу наукового пізнання за межі науки, що спричинено глобальним синтезом розмаїтих способів осягнення світу. Цей вихід Ю. Габермас означає як трансцендування дисциплінарного знання, співвідносячи його з науками, які «використовують реконструктивну методикку і опираються на дотеоретичне знання суб'єктів, компетентних у своїх судженнях, діях і речах, а також на систему знань, що передається культурною традицією» [15, с. 27–28]. Згідно з цим підходом, педагогічне знання має трансдисциплінарний характер, позаяк поєднує у собі риси науки, філософії, релігії, мистецтва, народної мудрості. У плані формування екологічної культури студентів цей принцип органічно висвітлює складність і неординарність цього процесу. Усі проаналізовані підходи та принципи відображають інноваційні стратегії розвитку сучасної екологічної освіти, тому саме вони стають фундаментом формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів.

Наступний блок педагогічної моделі формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів – **організаційно-змістовий**. Він охоплює змістові параметри досліджуваного предмета, його компонентну структуру та критеріальні засади, а також показники та рівні сформованості екологічної культури, збалансований та взаємодоповнювальний комплекс педагогічних умов, завдяки чому можна відстежити закономірності та динаміку педагогічного процесу, скоригувати його змістове наповнення, встановити зв'язки між його структурними елементами.

Передусім зауважимо, що формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів перебуває у прямій залежності від її структурних компонентів та критеріальних вимог. У процесі дослідження нами виокремлено та охарактеризовано такі *компоненти* формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами інтегративного підходу: *когнітивний, аксіологічний, гуманістичний та діяльнісний*. Кожен компонент співвіднесений із відповідним *критерієм*, характеристики якого стверджуються відповідними показниками: інтелектуально-рефлексивний критерій (показники: сформований екологічний світогляд; знання основних глобальних та регіональних екологічних проблем та шляхів їх вирішення; знання екологічного законодавства); ціннісно-орієнтаційний критерій (показники: свідоме ставлення до природи як універсальної та унікальної цінності; інтеграція духовних цінностей у внутрішньоособистісний вимір; усвідомлена система моральних переконань та стійких форм моральної поведінки); особистісно-розвивальний (показники: розвиток особистої відповідальності за стан довкілля; сформована професійно-гуманістична спрямованість особистісної культури; оволодіння навичками самоконтролю та самоаналізу); мотиваційно-діяльнісний (показники: оволодіння способами запобігання екологічно небезпечних ситуацій; вміння створювати сприятливий соціально-психологічний клімат; здатність вибудовувати власну взаємодію з природним середовищем у процесі професійної діяльності).

Визначені нами критерії та показники дозволили діагностувати початковий, середній, достатній та високий *рівні* сформованості екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу (високий, середній, низький, дуже низький), що відображає **діагностувально-результативний** блок спроектованої моделі.

Таким чином, структурно-функціональна модель формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу являє собою системний комплекс, що містить *цільовий, теоретико-методологічний, процесуально-змістовий та діагностувально-результативний* блоки, які репрезентують цілеспрямований педагогічний пошук та фундаментальну стратегію змін у процесі реалізації екологічної та фахової освіти з метою професійного та особистісного становлення.

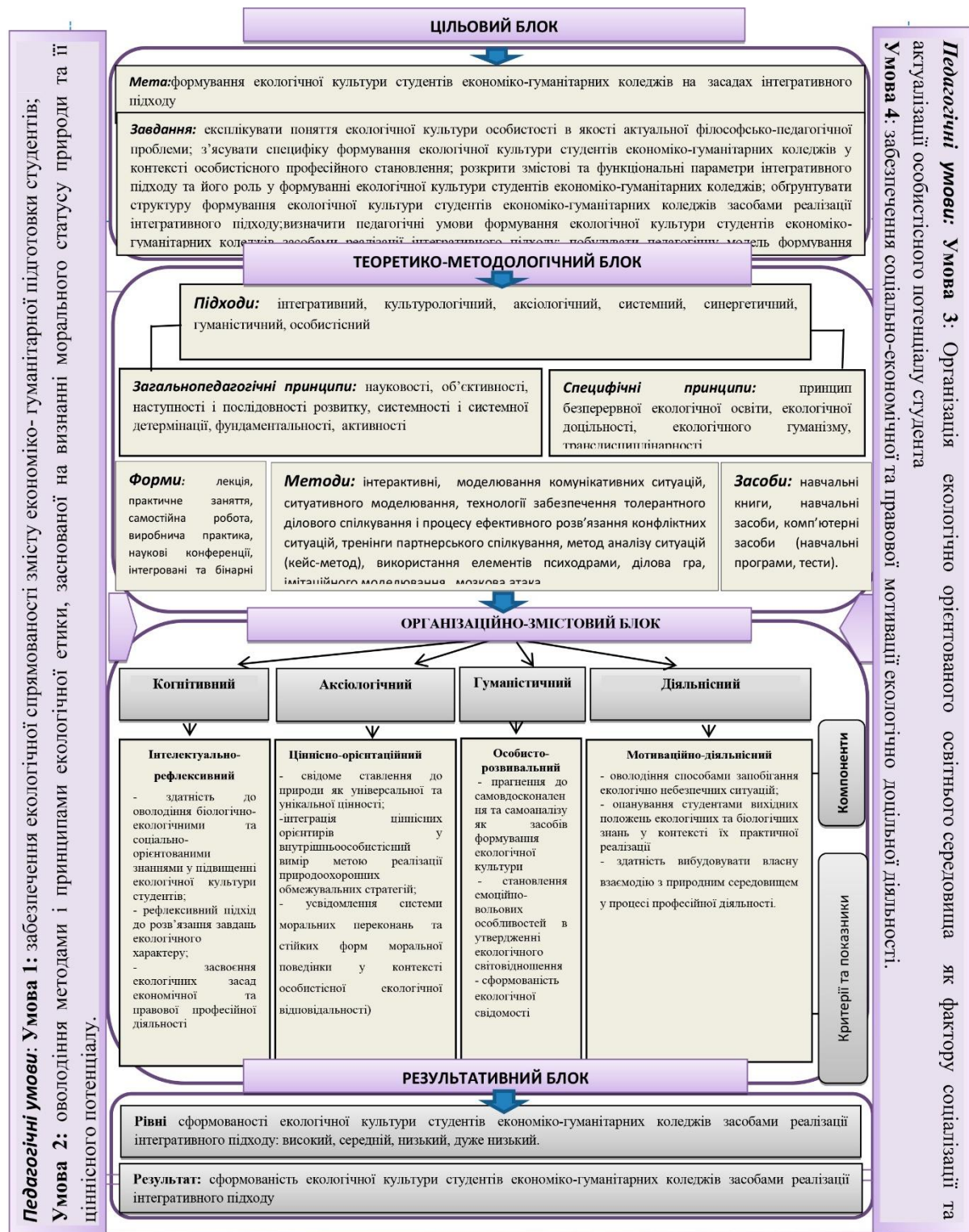

Рис 1. Структурно-функціональна модель формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами інтегративного підходу

Список використаних джерел

1. Вознюк О.В. Нова парадигма моделювання та розвитку історикопедагогічного процесу: монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014 – 550 с.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

3. Заир-Бек Е. С. Основы педагогического проектирования / Е. С. Заир-Бек. – СПб. : Наука, 1995. – 324 с.

4. Колесникова, И. А. Трансдисциплинарная стратегия исследования непрерывного образования // Непрерывное образование: XXI век. – 2014. – Вып. 4 (8). DOI: 10.15393/j5.art.2014.2642

5. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике [текст]: – 3-е изд., стереотип. / В. И. Михеев. – М.: КомКнига, 2006. – 200 с.
6. Новітній філософський словник. Режим доступу: https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/1341/
7. Онушкин В. Г. Образование взрослых : междисциплинарный словарь. СПб. Воронеж : ИОВ РАО, 1995. 232 с.
8. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка – К. : Педагогічна думка, 2001. – С. 323.
9. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект) : метод. пособ. / В. С. Пикельная. – М. : Высшая школа, 1990. – 175 с.
10. Современный словарь по педагогике / сост. Е.С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2001. – 928 с.
11. Соціологічна енциклопедія: [1700 статей 1042 статті / уклад. О. Яременко та ін.]. К.: Академвидав, 2008. 455 с.
12. Тарский Ю. И. Методология моделирования в контексте исследования образовательных систем. Моделирование социально-педагогических систем: Материалы региональной научно-практической конференции, 16-17 сентября 2004 г. Пермь, 2004. С. 22–29.
13. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : моногр. / [Г. В. Сльникова, О. І. Зайченко, В. І. Маслов та ін.]; за ред. Г. В. Єлькової. — К.-Чернівці : Книги — XXI, 2010. — 460 с.
14. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1989. – 272 с.
15. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. СПб., 2000. URL: <http://padaread.com/?book=31653&pg=1>